

111091

دفتر اسناد
بهر روز قاسمی
کارشناسی

دانشگاه قم
دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی تطبیقی تعارض میان سند و شهادت در حقوق مدنی ایران و
نظام کامن لا

استاد راهنما:

آقای دکتر حسین نسیمایی صراف

استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین سید مهدی دادمرزی

نگارنده:

بهر روز قاسمی

۱۳۸۸/۷/۶

فرماندهای مرکز اسناد ملی ایران
شعبه اسناد

زمستان ۱۳۸۷

۱۱۸۳۹۸

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد آقای بهروز قاسمی رشته: حقوق خصوصی تحت

عنوان پایان نامه: بررسی تطبیقی تعارض میان سند و شهادت در حقوق مدنی ایران و نظام حقوقی کامن لا

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۳۸۷/۱۱/۳۰ تشکیل گردید.

در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۶ با حروف (ص) درجه عالی، بسیار خوب، خوب، قابل قبول دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
آقای حسین سیمایی	استاد راهنما	مربی	
آقای سید مهدی دادمرزی	استاد مشاور	مربی	
آقای سید حسن وحدتی شبیری	استاد ناظر	استاد یار	
آقای اسماعیل نعمت الهی	استاد ناظر	استاد یار	
آقای مصطفی فضائی	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استاد یار	

تقدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی

نام و امضاء:

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء:

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

۲۸۵۵۶۸۴ معاونت آموزشی

۲۸۵۵۶۸۶ معاونت اداری

۲۸۵۵۶۸۸ معاونت دانشجویی

« تشکر و قدردانی »

**بر خود واجب می دانم از استاد ارجمند جناب آقای دکتر
سیمایی که اینجانب را رهین منت خود قرار داده و
راهنمایی این پایان نامه را تقبل نموده اند ؛ همچنین از
استاد محترم جناب آقای دادمرزی که در سمت مشاور
در این راه مرا بسیار یاری فرمودند ، کمال تشکر و
قدر دانی را بنمایم .**

تقدیم به :

« خانواده بزرگوارم »

که رنج تحصیل مرا به جان خریدند و مرا در این راه
یاری نمودند.»

چکیده

اساساً اثبات دعوا در محکمه، مستلزم ارائه دلیل از ناحیه خواهان می باشد در مقابل، خواننده نیز - به طور معمول - در دفاع از خود یا در مقام رد دلایل خواهان، دلایل اثباتی خویش را ابراز می دارد. در مواردی میان ادله مورد استناد طرفین، تعارض ایجاد شده و نمی توان با تمسک به اصول و کلیات ادله، در مقام رفع تنازع برآمد. یکی از مهمترین انواع این تعارضات، تعارض میان سند و شهادت می باشد. در این رهگذر، مسأله اساسی و بنیادین این است که قاضی در مقام حل و فصل دعوا و صدور حکم، کدامیک از این دو را می بایست بر دیگری ترجیح داده و حکم خویش را بر مبنای آن استوار نماید؟ ماده ۱۳۰۹ قانون مدنی که در مقام حل این تعارض، سند معتبر را مقدم بر شهادت دانسته، با ارائه نظریه شورای نگهبان غیر شرعی اعلام گردید. با بررسی موضوع و کنکاش و تأمل در ابعاد نظری و به خصوص عملی آن با توجه به حصول علم برای قاضی از طریق سند از یک سو و تقدم علم قاضی بر سایر ادله از طرف دیگر، در تعارض میان سند و شهادت، باید قائل به تقدم سند گردید. در نظام کامن لاینز با توجه به اهمیت سند، سایر ادله، از جمله شهادت، تاب تعارض با این دلیل را به جز در موارد استثنایی، ندارد.

واژگان کلیدی:

دلیل، شهادت، سند، تعارض، ادله، علم قاضی، کامن لا.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۱	تعریف مسأله
۲	سوال های اصلی تحقیق
۲	فرضیه
۲	ضرورت انجام تحقیق
۳	پیشینه تحقیق
۳	هدف و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق
۴	روش تحقیق
۵	ساختار تحقیق
۵	فصل اول : کلیات
۷	مبحث اول : تعریف دلیل و اقسام آن
۷	گفتار اول : معنی لغوی و اصطلاحی دلیل
۹	گفتار دوم : اقسام ادله در حقوق مدنی
۹	الف : جنبه موضوعی و حکمی
۹	ب : ادله اثبات دعوا و ادله اثبات احکام
۹	مبحث دوم : انحصار یا عدم انحصار ادله اثبات دعوا
۹	گفتار اول : دیدگاه حقوق ایران
۱۰	گفتار دوم : دیدگاه فقه امامیه
۱۱	مبحث سوم : تعریف شهادت
۱۲	گفتار اول : تعریف لغوی و اصطلاحی شهادت
۱۲	گفتار دوم : ادله حجیت شهادت در فقه امامیه
۱۲	الف : قرآن کریم
۱۳	ب : روایات

گفتار سوم: شاهد و شرایط وی.....	۱۳
الف: معنای شاهد	۱۳
ب: شرایط شاهد	۱۴
گفتار چهارم: شرایط و ارزش شهادت	۱۶
الف: شرایط شهادت	۱۶
ب: ترکیب شهود	۱۷
ج: ارزش شهادت	۱۷
گفتار پنجم: عوامل تضعیف کننده دلیل شهادت.....	۱۸
الف: دیدگاه حقوق موضوعه	۱۸
ب: دیدگاه فقه امامیه.....	۲۰
مبحث چهارم: سند	۲۲
گفتار اول: معنای لغوی و اصطلاحی سند	۲۲
الف: معنای لغوی	۲۲
ب: معنای اصطلاحی	۲۳
گفتار دوم: اهمیت سند و انواع آن	۲۴
الف: اهمیت سند	۲۴
ب: انواع سند	۲۵
گفتار سوم: اعتبار سند رسمی و اجزا آن	۲۶
الف: اعتبار سند.....	۲۶
(۱) محتویات سند.....	۲۶
(۲) مندرجات سند.....	۲۷
(۳) اعتبار تاریخ سند.....	۳۰
ب) قدرت اجرایی سند.....	۳۰
ج) حدود اعتبار سند	۳۱

۳۲ (د) توان اثباتی سند
۳۲ گفتار چهارم: سند در فقه امامیه
۳۲ الف: کاربرد سند
۳۴ ب) اعتبار سند
۳۵ (۱) قرآن کریم
۳۶ (۲) مفهوم اولویت
۳۸ (۳) سنت
۴۰ (۴) سیره عقلا
۴۱ مبحث پنجم: تعارض
۴۱ گفتار اول: معنای لغوی و اصطلاحی تعارض
۴۱ الف: معنای لغوی
۴۱ ب: معنای اصطلاحی
۴۲ گفتار دوم: شرایط تعارض
۴۴ مبحث ششم: سند و شهادت در نظام کامن لا
۴۴ گفتار اول: شهادت
۴۴ الف: تعریف شاهد
۴۵ ب: شرایط شاهد
۴۸ ج: شرایط شهادت
۴۹ گفتار دوم: سند
۴۹ الف: تعریف سند و انواع آن
۴۹ (۱) تعریف سند
۵۰ (۲) انواع سند
۵۰ (۳) تصدیق اسناد خصوصی
۵۳ ب: تفسیر سند

فصل دوم: راه حل تعارض میان سند و شهادت.....	۵۶
مبحث اول: دیدگاه حقوق ایران.....	۵۶
گفتار اول: نظریه نفی صلاحیت شورای نگهبان.....	۵۸
الف: طرح نظریه.....	۵۸
ب: نقد و بررسی.....	۵۹
گفتار دوم: نظریه اعتبار ماده ۱۳۰۹ قانون مدنی.....	۶۳
الف: طرح نظریه.....	۶۳
ب: نقد و بررسی.....	۶۴
گفتار سوم: نظریه تقدم سند به اعتبار حکم ثانوی یا حکم حکومتی.....	۶۵
الف: تشریح نظریه.....	۶۶
(۱) مفهوم حکم.....	۶۶
(۲) حکم اولی و ثانوی.....	۶۶
(۳) حکم حکومتی.....	۶۷
ب) نقد و بررسی.....	۷۱
گفتار چهارم: نظریه تقدم سند به اعتبار حصول علم قاضی.....	۷۲
الف: تعریف لغوی و اصطلاحی علم.....	۷۲
ب: تعریف لغوی و اصطلاحی قاضی.....	۷۴
ج: حجیت یا عدم حجیت علم قاضی از دیدگاه فقهی.....	۷۵
د: دلایل قائلان حجیت علم قاضی.....	۷۶
(۱) ادعای اجماع.....	۷۶
(۲) اقوی بودن علم قاضی از بینه.....	۷۹
(۳) ادله قرآنی حدود و امر به اجرای آنها.....	۸۲
(۴) جلوگیری از فسق حاکم و تعطیلی احکام.....	۸۳
(۵) وجوب انکار منکر و اظهار حق.....	۸۳

۶) لزوم صدور حکم «بما انزل الله»	۸۴
۷) سیره رسول خدا (ص)	۸۵
۸) روایات	۸۵
ی: اعتبار حکم قاضی در قوانین مدنی ایران	۸۶
و: راههای حصول علم قاضی	۸۹
ز: بررسی و تشریح نظریه	۸۹
گفتار پنجم: بررسی و نقد سایر نظریات	۹۳
گفتار ششم: رویه قضایی	۹۷
مبحث دوم: دیدگاه نظام کامن لا	۱۰۴
گفتار اول: قواعد حقوقی	۱۰۴
الف: قاعده اصلیتین دلیل	۱۰۴
ب: قاعده ادله شفاهی	۱۰۶
گفتار دوم: حکم موارد تعارض	۱۰۹
نتیجه گیری و پیشنهاد	۱۱۰
فهرست منابع و مآخذ	۱۱۲

تعریف مسأله

هنگامی که دعوایی در محکمه اقامه شود و یکی از طرفین ادعایی علیه دیگری داشته باشد، دادرس باید بتواند با وجهه ای قانونی، خویش را قانع نماید تا به نفع یا ضرر مدعی رأی دهد. صرف نظر از طریق اقناع وجدان قاضی، برای این منظور لازم است، مدعی ادعای خود را بطریقی ثابت گرداند. در غیر اینصورت دادرس نمی تواند بر اساس صرف دادخواست، حکمی بنفع مشارالیه انشاء نماید هر چند مدعی دارای حق باشد؛ زیرا علاوه بر مرحله ثبوت حق و وجود حقیقی آن، باید این در محکمه به مرحله اثبات هم برسد و به یکی از طرق مقبول صورت آشکار بیابد و از سوی دادرس غیر قابل قبول انکار تلقی گردد. برای محقق شدن این مرحله بایستی، دلیل کافی ارائه گردد.

گاه میان دلایل تعارض به وجود می آید و هر یک دیگری را نفی می کند. یکی از صورت های تعارض ادله، تعارض میان سند و شهادت است. این مسئله به گونه ای در ماده ۱۳۰۹ قانون مدنی ایران مطرح و حکم آن بیان گردیده است: «در مقابل سند رسمی یا سندی که اعتبار آن در محکمه محرز شده، دعوایی که مخالف با مفاد یا مندرجات آن باشد به شهادت اثبات نمی گردد». در سال ۱۳۶۱، کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس شورای اسلامی اصلاحاتی را در قانون مدنی انجام داد و از جمله مواد ۱۳۰۶ تا ۱۳۰۸، ۱۳۱۰ و ۱۳۱۱ را حذف نمود. اما ماده ۱۳۰۹ در عمل ابقاء گردید. در سال ۱۳۶۷ به دنبال استفساریه شورای عالی قضایی درباره انطباق این ماده با شرع اسلام، شورای نگهبان آن را مخالف موازین شرع دانسته و ابطال ماده مذکور را اعلام نمود. صدور این نظریه دیدگاه های موافق و مخالف را برانگیخت و هر یک به جنبه ای از مسأله پرداختند. با این حال در سال ۱۳۷۰ مجلس شورای اسلامی حذف موارد مذکور و ماده ۱۳۰۹ را در عمل ابقاء نمود. بدین ترتیب و نظر به عدم تصریح اصلاحات قانون مدنی به ماده موردنظر، بحث های موافق و مخالف ادامه یافت. رویه قضایی نیز در این خصوص با صدور آراء متفاوت به این اختلافها دامن زد. برای بررسی دیدگاه ها و ارزیابی و استنتاج از آنها مطالعه و شناخت ادله و بویژه اعتبار اسناد در فقه امامیه به عنوان منبع اصلی حقوق مدنی ایران، ضروری می باشد. همچنین

و ضرورت عدم مغایرت کلیه قوانین و مقررات با موازین شرعی نقاط مبهم زیادی در خصوص اسناد وجود دارد که موجب ایجاد تعارض با شهادت گردیده است که باید بر اساس ضوابط فقه امامیه و در چارچوب نظام حقوقی ایران و با توجه به نیازها و مقتضیات زمان رفع مشکل نمود. در این بین مطالعه نظام کامن لا با توجه به نقاط اشتراک آن با نظام حقوقی اسلام و راه حل های ارائه شده در نظام کامن لا در این خصوص، ما را در تبیین موضوع و یافتن پاسخ مساله در حقوق مدنی ایران یاری می بخشد.

پیشینه تحقیق

شهادت به عنوان یکی از ادله از گذشته مورد توجه فقها قرار گرفته و در معتبرترین متون فقهی مبحث شهادت گنجانده شد و علاوه بر آن در بحث قضا هم در این زمینه بررسی و مطالعه فراوان صورت گرفته است. در خصوص سند هر چند در فقه به عنوان دلیل ذکری به میان نیامده است مباحث پراکنده ای در کتب فقهی گذشته در مورد سند آمده و فقهای معاصر با توجه به اهمیت و گسترش استفاده از اسناد در این خصوص مطالعه و تأمل بسیار بیشتری نموده اند. در نظام حقوقی ایران نیز حقوقدانان در خصوص سند و شهادت به عنوان ادله اثبات دعوا مطالعه بسیار نموده اند. در زمینه تعارض این ادله جناب آقای دکتر ارسطا در رساله ای تحت عنوان «اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر از دیدگاه حقوق ایران و فقه امامیه» موضوع را مورد بررسی قرار داده اند ولی نظر به اینکه موضوع اصلی رساله اعتبار سند و فقه امامیه می باشد در این خصوص صرفاً دیدگاههای برخی از حقوقدانان را مورد نقد و بررسی قرار داده اند. و نهایتاً راه حلی برای وضعیت فعلی تعارض این دو دلیل ارائه نموده اند. در نظام کامن لا، سند دارای اعتبار ویژه ای می باشد و حکم تعارض این دلیل با سایر ادله، از جمله شهادت به روشنی مشخص شده است.

هدف و کاربردهای مورد انتظار از انجام تحقیق

اصحاب دعوا غالباً از رویکرد شرعی محاکم نسبت به شهادت و اعتبار روز افزون آن آگاهند، لذا در بسیاری از دعاوی حتی زمانی که یک طرف به سند رسمی استناد می کند طرف دیگر به شهادت متوسل می شود. این پایان نامه در صورتی که قرین توفیق باشد می تواند راه چاره ای

می بایست جایگاه سند و شهادت در حقوق مدنی ایران مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین تحقیق حاضر در صدد است تا:

اولاً: اعتبار شرعی سند اعم از رسمی و عادی را تبیین و اثبات نماید.

ثانیاً: پس از تعیین وزن و میزان سند، حکم تعارض آن با شهادت آشکار سازد.

از دیدگاه حقوق تطبیقی در کشورهای تابع نظام کامن لا استفاده از شهادت به عنوان دلیل در حد وسیع و گسترده رایج است و از این نظر با نظام حقوقی اسلام قابل مقایسه می باشد. از سوی دیگر اهمیت و گسترش غیر قابل انکار سند و تعارض این دلیل با شهادت موجب اتخاذ تصمیم در خصوص حل این تعارض (به عنوان اصل) و تعیین استثنائاتی در این باره گردیده است.

سوال های اصلی تحقیق

۱- با توجه به نظریه شورای نگهبان و ابقاء عملی ماده ۱۳۰۹ در اصلاحات ۱۳۷۰ حکم تعارض سند و شهادت در حقوق ایران چیست؟

۲- در صورت تعارض میان سند و شهادت در نظام کامن لا کدام یک بر دیگری مقدم می شود؟

فرضیه ها

۱- در صورت تعارض سند و شهادت در نظام حقوقی ایران سند مقدم می باشد، مگر در صورت علم قاضی به مفاد یا مندرجات شهادت .

۲- در نظام کامن لا، در مقابل سند، شهادت پذیرفته نمی شود، مگر در موارد استثنایی.

ضرورت انجام تحقیق

سند و بویژه سند رسمی در زمان حاضر در نظام های حقوقی مختلف دنیا، از اهمیت فراوانی برخوردار است. به گونه ای که برای انعقاد قراردادهای مهم، الزاماً از سند استفاده می شود. شهادت نیز در فقه امامیه و حقوق مدنی ایران همچنین در نظام کامن لا از مهمترین ادله اثبات دعوا بشمار می رود. در نظام حقوقی ایران کتاب دوم از جلد سوم و کتاب سوم این جلد از قانون مدنی به ترتیب به بحث در خصوص اسناد و شهادت پرداخته است. با توجه به اصل چهارم قانون اساسی

عملی و شرعی فراروی محاکم قرار دهد؛ بنابراین علاوه بر ارزش نظری، دارای کاربرد عملی وسیع در محاکم می باشد و همچنین با توجه به اهمیت شهادت در نظام کامن لاونسبیت به بررسی جایگاه شهادت و همچنین نقش سند در این نظام حقوقی و تبیین راه حل تعارض شهادت با سند تلاش می گردد.

روش تحقیق

در این تحقیق از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است .

ساختار تحقیق:

تحقیق حاضر، مشتمل به دو فصل است. فصل اول که کلیات می باشد از شش مبحث تشکیل گردیده است. فصل دوم با عنوان تعارض میان سند و شهادت ، مشتمل بر دو مبحث می باشد. علت تفاوت تعداد مباحث فصل اول و دوم، گستردگی و تنوع مباحث لازم جهت ورود به فصل دوم و موضوع اصلی است.

فصل اول : کلیات

در این فصل مفهوم دلیل و اقسام آن بررسی می گردد. شهادت و سند بعنوان دو دلیل از نظر فقهی و حقوق موضوعه ایران و نظام کامن لا تشریح می گردد. در خاتمه نیز مفهوم تعارض تعیین می شود.

مبحث اول : تعریف دلیل و اقسام آن

در این مبحث معنای لغوی دلیل و تعاریف حقوقدانان در خصوص معنای اصطلاحی دلیل آورده می شود و پس از نقد تعاریف مذکور ، تعریف مناسب دلیل ارائه می گردد . همچنین اقسام ادله در حقوق مدنی که شامل ادله اثبات دعوا و ادله اثبات احکام می باشد ، مورد بحث قرار می گیرد.

گفتار اول : معنی لغوی و اصطلاحی دلیل

واژه دلیل در زبان و ادب پارسی به معنای «راهنما» ، «رهنمون» ، «راه نماینده» و «علامت» آمده است .^۱ همه معانی دیگری که در حکمت و فقه برای آن گفته اند ، با این ریشه اصلی پیوند و قرابتی نزدیک دارد .^۲

درباره تعریف دلیل از نظر اصطلاح علم حقوق ، اتفاق نظر وجود ندارد ؛ کارشناسان این فن هر کدام تعریف خاص خودشان را از این واژه ارائه داده اند و برخی تعاریف دیگران را نیز به یوته نقد گرفته اند . همسنجی تعاریفی که تاکنون درباره دلیل ارائه شده است ، می تواند ما را به تعریف دقیقتری رهنمون سازد :

۱- «دلیل اثبات دعوا در مراجع قضایی به کار می رود و ادعای مدعی را می تواند اثبات کند» .^۳

۲- «آنچه وجدان دادرس را در اثبات ادعا قانع سازد در علم حقوق اصطلاحاً دلیل نامیده می شود» .^۴

۳- «راهنمای اندیشه را دلیل باید نامید ؛ خواه در این راهنمایی وصول به مجهول مورد نظر باشد یا صرفاً وصول به هدف مورد توجه باشد ؛ هر چند مجهول حل نشود» .^۵

۱- علی اکبر دهخدا ، لغت نامه ، تهران ، انتشارات دانشگاه تهران ، ۱۳۷۲ ، ج ۷ ، ص ۹۷۳۵ و ۹۷۳۶

۲- ناصر کاتوزیان ، اثبات و دلیل اثبات ، تهران ، نشر میزان ، ۱۳۸۵ ، ج ۱ ، ص ۲۰

۳- حسینی حسینی نژاد ، ادله اثبات دعوا ، تهران ، نشر میزان ، ۱۳۷۴ ، ص ۷

۴- سید محسن صدر زاده افشار ، ادله اثبات دعوا ، تهران ، مرکز نشر دانشگاهی ، ۱۳۷۶ ، ص ۳

۵- محمد جعفر جعفری لنگرودی ، دانشنامه حقوقی ، تهران ، چاپخانه سپهر ، ۱۳۷۲ ، ج ۴ ، ص ۳۱۲

قانون مدنی در ماده ۱۲۵۷ دلیل را عبارت از امری می داند که اصحاب دعوا برای اثبات دعوا یا دفاع از دعوا به آن استناد می نمایند .

اندکی دقت ، نشان می دهد که هیچ یک از تعاریف مذکور ، تعریف دقیقی نیست . در هر یک ، روی جنبه خاصی تاکید شده است . ممکن است دلیلی لزوماً به اثبات ادعای مدعی نینجامد ؛ مثلاً اگر شهودی از طرف مدعی برای اثبات دعوا شهادت داده اند توسط دو شاهد عادل جرح شوند ، در این جا ، دو شاهد را می توان دلیل محسوب نمود ، در حالی که ادعایی به اثبات نرسیده است . همچنین لزومی ندارد که دلیل حتماً بتواند وجدان قاضی را اقناع کند ؛ زیرا قاضی در مواردی بدون این که اقناع وجدان حاصل کند بر اساس ادله به فصل خصومت می پردازد؛ مانند اقرار .

قانون آیین دادرسی مدنی نیز به صراحت ، دلیل را مقید به امری می کند که توسط اصحاب دعوا مورد استناد قرار می گیرد . در حالی که در مواردی از ادله استفاده می شود ، بدون این که طرف دعوایی در کار باشد؛ مانند امور حبسی و یا آن که لزوماً مورد استناد یکی از طرفین دعوا قرار گرفته باشد ؛ مثل اماره قضایی .

تعریف سوم نیز بسیار کلی و به مفهوم لغوی نزدیک است . البته ، مقوله های اجتماعی و آن چه بدان ارتباط می یابد ، بر خلاف عناصر و موضوعات علوم دقیق عقلی مثل ریاضی ، منطق و ... اصولاً از چنین خاصیتی برخوردارند و نمی توان برای آنها تعریفی صد در صد جامع و مانع ارائه کرد . بهترین تعریف در چنین مقوله هایی ، تعریفی است که از جامعیت نسبی برخوردار بوده ، حاوی بیشترین ویژگیهای آن مقوله باشد . بر اساس همسنجی ، تلفیق و طرد نقاط ضعف تعریفهای مذکور ، می توان دلیل را چنین تعریف کرد :

« دلیل امر معلومی است که غالباً توسط اصحاب دعوا در مراجع قضایی برای آشکار ساختن حقیقت امر مجهول مورد ادعا بکار می رود ؛ خواه موجب اقناع وجدان قاضی یا کشف مجهولی بشود یا صرفاً حل دعوا مورد توجه باشد» .

گفتار دوم: اقسام ادله در حقوق مدنی

الف: جنبه موضوعی و حکمی دعوا

هر دعوا که مطرح می شود دارای دو جنبه اساسی است: جنبه موضوعی و جنبه حکمی.

جنبه موضوعی دعوا مربوط به اعمال مادی یا حقوقی است که سبب طرح دعوا را تشکیل می دهند. این جنبه در حقیقت مبنا و پایه نخستین دعوا است. جنبه حکمی دعوا مربوط به قوانین و مقررات و قواعد کلی است که وضعیت و احکام اعمال حقوقی یا مادی را معین می سازد. برای جنبه موضوعی می توان به عمل حقوقی دو طرفه یعنی قرارداد و عمل مادی تلف کردن مورد معامله مثال زد. جنبه حکمی هم مواد قانونی هستند که - به عنوان مثال - مقرر می دارند هر یک از طرفین دعوا موظف به اجرای تعهد خود در برابر طرف دیگر است.^۱

ب: ادله اثبات دعوا و ادله اثبات احکام

با تفکیک جنبه های مختلف یک دعوا روشن می شود که دو دسته دلیل وجود دارد. یک دسته را ادله اثبات دعوا و دسته دیگر را ادله اثبات احکام می نامند. ادله اثبات دعوا جنبه موضوعی دعوا را تبیین می کنند؛ ولی ادله اثبات احکام برای به دست آوردن احکام موضوعات مورد استفاده قرار می گیرند و جنبه حکمی دعوا را نشان می دهند.^۲

مبحث دوم: انحصار یا عدم انحصار ادله اثبات دعوا

در این مبحث موضوع منحصر بودن یا عدم انحصار ادله اثبات دعوا، از دیدگاه حقوق ایران و فقه امامیه مورد بررسی قرار می گیرد و دلایل طرفداران هر یک از دو نظر، مورد بحث واقع می شود.

گفتار اول: دیدگاه حقوق ایران

قانونگذار ایران هم در قانون مدنی و هم در قانون آیین دادرسی مدنی، دلایل اثبات دعوا را مشخص کرده است که عبارتند از: ۱- اقرار ۲- اسناد کتبی ۳- شهادت ۴- امارات ۵- قسم ۶- تحقیق محلی ۷- معاینه محلی ۸- کارشناسی ۹- علم قاضی.

سؤال این است که آیا از دیدگاه حقوق ایران، ادله اثبات دعوا در موارد معینی منحصر است یا خیر؟

۱- مهدی شهیدی، مجموعه مقالات حقوقی، تهران، نشر حقوقدان، ۱۳۷۵، ص ۱۳۴.

۲- همان، ص ۱۳۵